

ספר תפארת ישראל - פרק כ

כבר התבאר לך שאלה ראשונה. ומה שנראה לנו בתשובת שאלה שניה כי חלוקי מדרגות היו בענין זה, כי אברהם היה מקיים כל התורה כולה על פי דעת חכמים אשר אין לזוז מקבלתם ומחכמתם. וזה כי אברהם היה מיוחד ביותר לקיים כל התורה, כי מעלת אברהם דבקה בחכמה העליונה, לכך היה אברהם בפרט מיוחד אל התורה שהוא השכל העליון כאשר ידוע כי בן ג' שנה הכיר אברהם את בוראו (נדרים ל"ב ע"א) ומאחר שהיה אברהם מיוחד בזה ולא כן יצחק ויעקב רק כי קבלו מאברהם לכך היה אברהם גם כן מקיים מה שנותן השכל העליון הזה ולכך היה אברהם מיוחד לקיים את כל התורה. ועוד יש לך להבין בחכמה, כי מדת אברהם היא מדת התורה כי התורה תקרא תורת חסד דכתיב (משלי ל"א) ותורת חסד על לשונה, וזה מצד כי התורה דרכיה נועם וכל נתיבותיה שלום, ואף כאשר תמצא בתורה מיתות וקריתות אין תכלית התורה רק להעמיד הטוב בעולם שלא יהיה נמצא שום רע. ודבר זה רמזו חכמי האמת בפרק קמא דסוטה (י"ד ע"א) תניא ר' שמלאי אומר התורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים תחלתה גמילות חסדים ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה גמילות חסדים דכתיב ויקבור אותו בגי. בארו בזה דבר גדול, כי כל ענין התורה כדי להעמיד הטוב שיהיה בעולם, ולפיכך התחלתה גמילות חסדים שהוא עשיית הטוב לבני אדם ותכלית התורה הטוב הגמור. וזהו אמרם במדרש (דברים רבה פ' כ') מימינו אש דת למו התורה שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל אש לבנה חרותה באש שחורה. באור זה כי האש דבר שאינו גשמי כי אין באש גוף גשמי, ולפיכך כל דבר שאינו גשמי נקרא אש, ורצה לומר כי אין מצות התורה נושא שלה ענין גשמי, כאשר יראה האדם בתחלת המחשבה שהתורה כל עניניה סדר ונמוס קיום האדם הגשמי בלבד, ובשביל כך היה נושא של תורה גשמי הוא קיום קיבוץ בני אדם כמו שחשבו מקצת בני אדם. אבל אין הדבר כך כי אין התורה נושא שלה ענין גשמי, ולכך אמר שהיא כתובה על אש לבנה שהאש אינו גשמי והלובן מורה על הזכות והטוב. וזה כי כל ענין התורה הוא לקיים הטוב האלקי, וזהו היסוד שעליו נבנה הכל להעמיד הטוב האלקי ומפני כי יש טוב ואין בו מושכל אמת, אבל התורה יש לה מדרגה זאת שיסוד שלה שהכל נבנה עליו הוא הטוב האלקי והוא אמת וברור מאד, ולפיכך אמר כתובה באש שחורה כי אין דבר יותר נכר ומבורר מן אש שחור שהוא נכר לגמרי, לכן ענין התורה יש בה שני דברים שיסוד שלה הטוב האלקי ומכל מקום דבריה מבוררין ונכרין מאד ולקמן יתבאר עוד. ולכן שתי שמות יש לתורה תורת חסד מפני שכל ענין התורה לעשות הטוב האלקי, וכנגד זה אש לבנה, ונקראת תורת אמת מפני אמתת הדברים שהם ברורים בתורה, ולכן היא חרותה באש שחורה שהוא נכר לגמרי. ומפני זה אברהם שהיה מדתו החסד ראוי מצד עצמו אל התורה שהתורה היא תורת חסד וזהו מדתו של אברהם, ולכך קיים אברהם כל התורה מעצמו מפני שזה מדתו מעצמו הוא הטוב והחסד כאשר ידוע ממדתו שהיה גומל חסד לכך התורה היא מדתו. אבל יעקב אף כי היה מדתו האמת וכדכתיב (מיכה ז') תתן אמת ליעקב חסד לאברהם, הלא אי אפשר לאדם במה שהוא אדם להיות דבק במדרגה זאת, כי האמת חותמו של הקדוש ברוך הוא ואין המדה הזאת היא מדת אמת בעולם הזה שהוא עולם השקר, ולכך מצד מדת האמת אין ראוי העולם הזה אל התורה שהיא אמת, רק אברהם שהיה מדתו החסד והוא ראוי אל העולם הזה דוקא ולכך אברהם מצד המדה הזאת ראוי להיות דבק בתורה לגמרי לכך קיים אברהם כל התורה כלה. אבל במדרש אמרו בזכות יעקב נתתי תורה לישראל כמו שאמרנו בחבור גבורת ה' וזהו ענין אחר ואין להאריך בזה, אמנם עוד יתבאר בסמוך. ואצל יצחק נאמרה מצות השחיטה שאמר שא נא כליך, וידוע כי השחיטה הוא נוטה אל מדת הדין, ולכך היה מדת יצחק לקיים המצוה הזאת כמו שהיה מדת אברהם לכל התורה כך היה מדת יצחק למצות שחיטה, ומדת יעקב למדת השבת כי השבת הוא ראוי אל מדתו שנאמר (ישעיה נ"ח) אם תשיב משבת רגליך עשות חפציה ביום קדשי וקראת לשבת עונג וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך. ואמרו ז"ל (שבת קי"ח ע"א) כל המענג השבת נותנים לו נחלה בלי מצרים שנאמר והאכלתיך נחלת יעקב אביך לא כאברהם שנאמר בו כי כל הארצות האל אלא כיעקב שנאמר בו ופרצת ימה וקדמה וגו', הרי כי השבת הוא ראוי אל מדת יעקב ולכך מי שמענג אותו נותנים לו נחלת יעקב. והדבר הוא מבואר לחכמים כמה שאמר לפני זה וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד והקדושה הוא בפרט ליעקב דכתיב (ישעיה כ"ט) והקדישו את קדוש יעקב, וענין זה אין כאן מקומו. ולכך כל אחד קיים המצות הראוים לפי מדתו, ולא שתאמר כי לא קיים יצחק רק מצות שחיטה ויעקב מצות שבת, שזה אינו דודאי היו מקיימים שאר מצות גם כן, רק מפני כי אלו המצות ראוים לכל אחד ואחד מצד עצמו דהיינו מצד מדתם נחשבת המצוה כאלו היו מצווין עליה והשכר יותר גדול, שכאשר הוא מצווה מן השם יתברך דבר זה יותר במדרגה שהרי הוא מצווה מן השם יתברך אשר רוצה וחפץ שיעשה המצוה, ודבר זה אין ספק כי המצוה היא יותר במדרגה ובחשיבות כאשר הוא מחויב בה, וכאשר היא רשות אינה נחשבת כל כך. וזהו אמרם (ב"ק ל"ח ע"א) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ואין פירושו רק מה שאמרנו, כי הדבר שהוא חוב ומוכרח הוא יותר במדרגה ממה שהוא רשות שאם לא היה יותר במדרגה לא

היה מחויב, ועל כל פנים יותר יש מעלה כאשר המצוה מחויבת או קרוב לחיוב, ויעקב היה מקיים שבת שכך ראוי לפי מדתו דבר זה קרוב לחיוב והמדרגה יותר בזה, ולכך נכתב אצל כל אחד ואחד המצוה הראויה לפי מדתו אף על גב שהיו מקיימין כל המצוות, המצות האלו שרמז הכתוב שהיו מקיימין היו קרובים אל החיוב ומדרגת אלו המצוות יותר, כי לפי מדתו של אברהם ראוי לעשות כל התורה כמו שהתבאר, ולכך שכרו יותר ממה שהיה אצל אחרים אף שהיו מקיימין המצוות כיון שלא היה זה לפי מדתו ואין המעלה כל כך. אמנם כל זה הוא במצוות עשה לפי שמצוות עשה היא לקנין מעלה והשלמה ולא היו מחסרים עצמם מן קנין השלמות, אבל מצוות לא תעשה שאין בהם קנין מעלה כלל רק שהוא מחויב שלא יעשה דבר זה אין בזה קנין מעלה, רק אם באה עבירה לידו ונצול מקבל על זה שכר כדאיתא בפרק קמא דקדושין (ל"ט ע"ב) מכל מקום בעצם מצוות לא תעשה אין בהם שכר ואם לא היה מחויב כלל אם כן למה יקיים שלא לצורך, כיון דאמרינן בפרק קמא דקדושין (שם) שאין מקבלין על לא תעשה שכר כעושה מצוה רק אם באה עבירה לידו, ובשום מקום לא מצינו שיש שכר כאשר מקיים מצוות לא תעשה, וראיה לזה הנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, ואם מקיימות המצוה יש להן שכר על זה כמי שאינו מצוה ועושה, ואצל מצוות לא תעשה שהנשים פטורות אם מקיימות המצוה אין בזה שכר כלל, כי הנשים פטורות מלטמא למתים ומבל תקיף ואם מקיימות המצוות אין כאן שכר כלל, אלא כמו שאמרנו כי אין בקיום מצוות לא תעשה שום שכר וכך איתא בהדיא בפרק קמא דקדושין (שם) והא דאמרינן ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כעושה מצוה מוקי לה כשבאה עבירה לידו ונצול, ואם כן למה יקיימו המצוה בחנם. וזה אינו בקיום מצוות עשה שיש במצוה קנין מעלה, ולפיכך אברהם שאליו ראויה כל התורה כולה כמו שהתבאר היה מקיים מצוות עשה ומצוות לא תעשה, כי היה הדבר אצלו קרוב להיות חיוב, אבל שאר אבות מצוות עשה היו מקיימין אבל מצוות לא תעשה לא היו מקיימין אחר שלא היו מחויבים בדבר למה להם לקיים. ולכך יעקב נשא ב' אחיות ועמרם דודתו, כי אלו דברים הם לא תעשה וכיון שלא היו מחויבים לא היו מקיימין. ומה שאמרו בערבי פסחים (דף ק"ט ע"ב) כי יעקב לא היה רוצה לברך מפני שנשא ב' אחיות זהו ענין אחר, כי יעקב שנשא ב' אחיות ידע כי היה ראוי שישא ב' אחיות, ואין ספק כי כל זיווג האבות לא היה במקרה רק מאת ה' היה זה, ובשביל שהיה ראוי יעקב שישא דוקא אחיות ודבר זה יהיה אסור בסוף, דבר זה קצת חסרון מה שהיה מסוגל ומוכן לדבר כזה. אבל יצחק אף שהיה מותר גם כן לישא ב' אחיות מכל מקום לא היה מוכן לזה שישא ב' אחיות דבר שיהא אסור בסוף, כמו יעקב שהיה מוכן לדבר שיהיה אסור בסוף ובשביל כך לא היה רוצה לברך:

ומעתה יתורץ לך הא דקאמר (חולין צ"א ע"א) וטבוח טבח פרע להם בית השחיטה וכן שיטול גיד הנשה בפניהם כמאן דאמר נצטוה יעקב על גיד הנשה, והקשו בתוספות אף על גב דלא נצטוה שמא מעצמם היו מקיימים כמו שחיטה כי לפי זה אין קשיא כי חלוק והפרש גדול יש בו, כי גיד הנשה מצוות לא תעשה הוא ואם לא היו מחויבים לא היו מקיימים, אבל שחיטה מצוות עשה בודאי היו מקיימים אף על גב שעדיין לא נצטוה כמו שהתבאר למעלה ואין ספק בפירוש זה. ועוד יתורץ בזה קושיא גדולה (בפרק כל שעה) (גדה ס"א ע"א) אצל בגדי כלאים שמותר לעשות מהן תכריך למת והקשו שם בתוספות דזה הוי לועג לרש דהא אסור לכנוס בטלית שיש בו ציצית לבית הקברות משום דהוי לועג לרש והכי נמי הוי לועג לרש לבישת כלאים. ולפי דברינו לא קשיא כלל כיון שמת פטור מן המצוות אם לא יקיים מצוות לא תעשה אין כאן הלעגה על המת כי מי שמחויב במצוות ומקיים מצוות לא תעשה ומי שאינו מחויב במצוות כגון זה שאין צריך לקיים מצוות כלאים ואינו מקיים מצוות לא תעשה שניהם הם שוים, כי המחויב כאשר קיים המצוה ולא עבר לא עשה חטא ולא קנה שלמות, אף הפטור כאשר לא קיים המצוה כיון שהוא פטור לא עשה חטא ולא קנה שום שלמות ולפיכך אין כאן לועג לרש. אבל כאשר לא קיים מצוות עשה אף על גב שהוא פטור, אינו דומה פטור למי שהוא חייב בדבר וקיים המצוה, שזה קנה שלמות וזה אף שהוא פטור לא קנה שלמות כלל, ובזה שלא קנה שלמות דבר זה הוי לועג לרש והרי הדבר הזה ברור ואין ספק בפירוש זה:

יש במדרש (פסיק' זוטר' וישלח) שיעקב אמר לעשו עם לבן גרתי אף על פי כן תרי"ג מצוות שמרתי, אם כן מוכח שיעקב שמר כל התורה כמו אברהם ולפי זה צריך לומר כי יעקב היה מוכן גם כן לכל התורה כמו אברהם. והטעם כמו שאמרנו שהתורה תקרא תורת חסד דכתיב (משלי ל"א) ותורת חסד על לשונה, ובשביל כך זכה אברהם שמדתו החסד אל התורה כמו שהתבאר. וכך תקרא התורה תורת אמת על שם שיש בה האמת הברור ולכך זכה יעקב שמדתו האמת אל התורה כדכתיב (מיכה ז') תתן אמת ליעקב חסד וגו', לכך היה כל אחד הן אברהם הן יעקב ראויים אל כל התורה אברהם מצד החסד והטוב שבתורה ויעקב מצד האמת שבתורה. ולפי זה מה שאמר תרי"ג מצוות קיימתי והרי נשא ב' אחיות, רצה לומר כי אלו שתי אחיות נשא על ידי רוח הקודש, דכמו שקיימו כל התורה על ידי רוח הקודש כך הותרו להם גם כן איזה

מצות על ידי רוח הקודש, ובזה שלא נשא יעקב ב' אהיות זולת אלו שתים קיים אשה אל אחותה לא תקח, רק אלו ב' אהיות שהיה על ידי רוח הקודש כי אין ספק כי זיווג של אבות היה מן השם יתברך על ידי רוח הקודש. ולפי זה ראוי לומר כי גם יצחק אבינו שהיה אחד מן האבות שהיה להם המעלה העליונה והיו קרובים אל מעלת התורה לכך גם כן היה מקיים כל התורה רק שעל כל פנים יש חלוק והפרש ביניהם, כי אברהם שהיה מוכן לגמרי אל התורה וכאלו היה מצווה ולפיכך כתיב אצלו (בראשית כ"ו) עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרתי חקותי ותורתי, אבל יעקב לא היה כל כך מסוגל אל התורה שיהיה נחשב כאלו היה מצווה מן השם יתברך ויצחק לא היה מוכן גם כן אל התורה שיהיה כמו יעקב כמו שאמרנו, ומכל מקום היו מקיימים התורה מעצמם. והרי התבאר לך הכל על נכון ואין ספק באמיתת אלו הדברים, וכבר הארכנו בזה בפרשת ויגש בחבור גור אריה: